

«компетентність», «компетенція», що означають здатність включатися у діяльність. Розвиваючи компетентнісний підхід, науковці акцентують увагу на тому, що набуття знань є другорядними завданням порівняно з формуванням функціональних, діяльнісних якостей.

Незважаючи на численні дослідження, спрямовані на те, щоб допомогти студентам сформувати необхідні для педагогічної діяльності компетентності, підготовка майбутнього вчителя в умовах сьогодення вимагає удосконалення в аспекті посилення практичної складової.

Отже, у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. у навчальних закладах України були зроблені спроби поліпшення зв'язку навчання з життям, подолання надмірного теоретизування у навчальному процесі. Проте наміченого не було досягнуто. Проблеми поліпшення практичної підготовки вчителів можуть бути вирішені завдяки розвитку технологій управління за результатом, кардинальній зміні навчальних планів та програм, з яких буде вилучено другорядні для практичної діяльності дисципліни та навчальний матеріал. Важлива роль має відводитися відбору викладачів педагогічних вищих навчальних закладів, які самі б на високому рівні володіли тими компетентностями, що прагнуть сформувати у студентів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дадаєв К. Д. Про перебудову роботи педагогічних інститутів / К. Д. Дадаєв // Радянська школа. — 1959. — № 1. — С. 86–88.
2. Закон про зміцнення зв'язку школи з життям і про дальший розвиток системи народної освіти в СРСР // Радянська школа. — 1959. — № 1. — С. 5–15.
3. Закон про зміцнення зв'язку школи з життям і про дальший розвиток системи народної освіти в УРСР // Радянська школа. — 1959. — № 5. — С. 3–19.
4. Звіт інституту за 1962–1963 н. р. (Кременецький державний педагогічний інститут) / Державний архів Тернопільської області. Ф. Р-21, оп. 4, спр. 159. — 166 арк.
5. Звіт про навчально-виховну роботу в 1962–1963 н. р. (Луцький державний педагогічний інститут) / Державний архів Волинської області Ф. Р-376, оп. 7, спр. 14. — 121 арк.
6. Звіт про роботу інституту за 1957–1958 н. р. (Кременецький державний педагогічний інститут) / ДАТО. Ф. Р-21, оп. 4, спр. 100. — 80 арк.
7. Майборода В. К. Вища педагогічна освіта в Україні: історія, досвід, уроки (1917–1985 рр.) / В. К. Майборода. — К.: Либідь, 1992. — 196 с.
8. Основні напрями реформи загальноосвітньої і професійної школи // Радянська школа. — 1984. — № 6. — С. 3–18.

УДК 37.013.43:929

Лідія ЛЯШКО, Микола ЛЯШКО

УДОСКОНАЛЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ВЧИТЕЛЯ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ В. СУХОМЛИНСЬКОГО

У статті розкрита проблема удосконалення педагогічної культури вчителя початкових класів у творчій спадщині В. Сухомлинського.

В статье раскрыта проблема усовершенствования педагогической культуры учителя начальных классов в творческом наследии В. Сухомлинского.

This article is dedicated to the problems of pedagogical culture of the primary school teachers the creative heritage of V. Sukhomlinsky.

В умовах відродження суверенної України, становлення нової школи актуалізується проблема педагогічної культури вчителя як складової його загальної культури, одного із найважливіших факторів національного прогресу. Реалії суспільного розвитку вимагають нового погляду на постать педагога та на його діяльність, адже саме через учителя відбувається формування нового молодого покоління, що будуватиме нашу суверенну державу. Сьогодні ця проблема вимагає від науковців переосмислення суті канонів шкільного навчання, що детермінує створення нових педагогічних систем, формування

оригінальних педагогічних ідей та напрямків розвитку. Вчитель має вагомий вплив на формування світогляду дітей, їх принципів, цим самим опосередковано впливаючи на розвиток суспільства у майбутньому.

Від учителя, його духовного багатства, кваліфікації, прагнення передати молоді досягнення попередніх поколінь залежить подальший розвиток суспільства. У Законі України «Про освіту» наголошується, що метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, збагачення інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу. У свою чергу така підготовка має здійснюватися висококультурними вчителями як носіями культурного та духовного багатства народу. Адже тільки мудра, високоосвічена людина може виховати рівних собі.

У постановці проблеми педагогічної культури вчителя та пошуку шляхів її розв'язання ми виходимо із розуміння того, що центральною фігурою педагогічного процесу є вчитель, здатний викликати найважливіші зміни в особистості дитини. Адже педагог має повсякденний доступ до найдорожчого, найчутливішого народного багатства — розуму, думок та почуттів дітей.

Мета статті полягає у розкритті шляхів удосконалення педагогічної культури вчителя у творчому доробку відомого дослідника, педагога-практика Василя Сухомлинського.

Найбільш ґрунтовно характер, механізм і закономірності педагогічної культури вчителя представлені в концептуальній схемі педагогічної системи В. Сухомлинського, згідно з якою педагогічна культура вчителя виступає як найважливіший детермінант розвитку особистості. Як ніколи раніше на всіх рівнях людської цивілізації відчувається потреба в новому типі зв'язку і стосунків між людьми, в основі яких лежали б не підлеглисть і покора, а співробітництво, відкритість та довіра.

Педагогічна спадщина В. Сухомлинського вивчається і широко популяризується. В останні роки з'явилося чимало праць науковців і педагогів-практиків, присвячених її дослідженню (Ю. Азаров, М. Антонєць, В. Бондар, І. Зязюн, М. Мухін, О. Савченко, О. Сухомлинська, М. Ярмаченко та інші). Окремим аспектам педагогічної системи В. Сухомлинського присвячені кандидатські дисертації (Л. Абрамов, Л. Бондар, О. Лоскутов, А. Луцюк, Л. Мухін).

Сьогодні шкільні реалії вимагають від учителів і науковців переосмислення багатьох освітніх канонів. Школа потребує нових нетрадиційних ідей і теорій, які відповідали б оптимальному розвитку дитини й сучасним потребам суспільства. Таким чином, соціальна зумовленість методичної перебудови освіти, закономірності удосконалення професійної майстерності і культури вчителя, потреби педагогічної практики вимагають, у свою чергу, більш ґрунтовного аналізу творчої спадщини В. Сухомлинського.

Видатний педагог постійно звертався до минулого. Він підкреслював, що, глибоко поважаючи науку і вчених, завжди вважав себе тільки практиком, народним вчителем, а про складні теоретичні істини, які стосуються думки й мислення, прекрасно сказано в наукових працях відомих педагогів і психологів, особливо Л. Занкова, Г. Костюка, О. Леонтєва (причому те, чого вчили учителів Коменський, Песталоцці, Ушинський, Дістервег, іноді забувається).

Свої думки про те, яким повинен бути вчитель і в чому складність цієї професії, В. Сухомлинський висловлював у багатьох своїх творах: «Павлиська середня школа», «Серце віддаю дітям», «Як виховати справжню людину», «Сто порад учителеві», «Розмова з молодим директором школи». Це скарбниця ідей про педагогічну майстерність вчителя, а «Лист дочці» — своєрідний гімн його праці. Дуже часто роздуми та судження видатного педагога вміщувалися на сторінках періодичних педагогічних видань. Так, у газеті «Кіровоградська правда» цій проблемі він присвятив одні з перших своїх статей: «Краща вчителька» (1948), «Майстерність» (1949), «Майбутні вчителі» (1950), «Моральне обличчя вчителя» (1954), «Високе покликання педагога» (1955) та інші.

У своїх працях педагог-гуманіст розкриває суть педагогічної майстерності, показує, у

чому полягає романтика такої професії, не дивлячись на її труднощі й складності [1; 3; 4].

Постійне удосконалення знань — це справа не лише початкуючих, молодих учителів, а навіть тих, хто працює у школі 10, 20, 30 років, як стверджував В. Сухомлинський. Набуття педагогічної майстерності — процес тривалий. Він починається у стінах педагогічного навчального закладу і продовжується все життя. Особа вчителя надзвичайно багатогранна і в кожному конкретному випадку проявляються ті або інші цінні його моменти. Саме педагог поєднує в собі дві спеціальності: він має бути фахівцем не лише з того предмета, який викладає, а ще й педагогом-вихователем. Тобто вчитель навчаючи виховує, а виховуючи навчає. Навчаючи, він повинен не лише передавати учням знання, але й прищеплювати їм гуманні ідеали, пробуджувати потребу до суспільно корисної діяльності, виховувати активну життєву позицію. Ось чому педагог має поєднувати в собі майстерність викладача і вихователя.

Учительська професія, зазначав, В. Сухомлинський, особлива, її не можна порівняти ні з якою іншою; це «людинознавство», постійне проникнення у складний духовний світ людини, яке ніколи не припиниться [2].

У 1966 році В. Сухомлинський розпочав роботу над книгою про педагогічну культуру вчителя, яку він присвятив вірному другові, колезі, своїй дружині Ганні Іванівні. Їй дотепер ця книга не вийшла у світ, а зберігається в особистому архіві педагога. Частина рукопису підготувала до друку його дочка О. Сухомлинська і опублікувала в журналі «Радянська школа».

Цінним у книзі «Педагогічна культура» є те, що в ній йдеться про авторитетну педагогічну систему, яка вміщує всю багатогранність методів і прийомів виховного впливу особи педагога на колектив та вихованця з метою виховання всебічно і гармонійно розвиненої особистості; це втілення положень і узагальнень педагогічної теорії в конкретних стосунках педагога з вихованцями, у повсякденному їх спілкуванні в найрізноманітніших сферах духовного життя, активної діяльності. Причому педагогічна система, як стверджує Василь Олександрович, завжди ґрунтується на системі поглядів і переконань учителя, які не є механічним повторенням педагогічної теорії, а містять у собі щось глибоко індивідуальне.

Створена В. Сухомлинським педагогічна система базується на таких принципах:

1. Найвищою цінністю, яка визначає весь смисл і спрямованість виховання, багатогранність виховного впливу педагога і його єдність з самовихованням, є людина.
2. Вплив особи вихователя на колектив і особистість вихованця залежить головним чином від гармонії єдності моральної культури, духовного багатства, багатогранності інтересів вихованця.
3. Виховний вплив вихователя не є чимось спеціально створеним, організованим для того, щоб виховувати. Вихователь впливає на вихованців настільки, наскільки їх — вихователя і вихованця — об'єднує спільність духовних інтересів, спільність багатогранної діяльності.

Прилучення студентів до педагогічної спадщини В. Сухомлинського істотно покращує їхню професійну підготовку, — удосконалення педагогічної майстерності. Василь Олександрович вважав, що підготовка вчителя за покликанням може бути ефективною лише тоді, коли вона починається задовго до педагогічного інституту. Тим, у кого зародилася мрія стати вчителем, він радив: «Перевірте, випробуйте себе, не поспішайте стати вчителем». «Гармонія серця і розуму» — це та найважливіша риса, без якої неможливе педагогічне покликання. Саме в перші роки навчання у вищому начальному закладі мають бути закладені основи успішної педагогічної діяльності шляхом встановлення тісного зв'язку між теорією і практикою, оволодіння студентами вміннями вивчення й узагальнення досвіду роботи відомих діячів науки і практики, знахідок творчо працюючих учителів.

Педагогічна культура вчителя сучасної школи — це синтез високої національної свідомості, загальної культури, творчості, багатого педагогічного досвіду, глибоких і всебічних знань, умінь, навичок, моральних якостей, позитивних рис характеру, які в цілому проявляються в його діяльності як велика сила навчально-виховного впливу на школярів і

забезпечують високу ефективність праці. Новаторський підхід В. Сухомлинського з удосконалення педагогічної культури вчителя полягає в тому, що в центр цієї проблеми він ставить особистість дитини, а її розвиток пов'язує з постійним глибоким аналізом педагогічних ідей навчально-виховного напрямку.

Василь Олександрович удосконалив систему роботи з питань формування педагогічної культури в органічному поєднанні з майстерністю вчителя, науково обґрунтував і перевіряв на практиці форми й методи її організації, показав можливість та доцільність реалізації запропонованих підходів в умовах конкретного педагогічного колективу — Павлівської середньої школи. Видатний педагог прагнув освоїти нові ідеї, розробити свої положення, які вимагали адекватних форм і методів. Результатом його творчого пошуку стали такі інновації: «школа педагогічної культури», «школа педагогічної майстерності», «індивідуальна творча лабораторія», «школа педагогічного досвіду». Він значно збагатив зміст традиційних форм удосконалення професійної діяльності вчителя: педагогічна рада, методичні об'єднання, конференції, семінари, лекторії тощо. Розроблена дослідником система форм і методів підвищення педагогічної культури та майстерності вчителя ґрунтується на принципах діяльнісного, системного і оптимізаційного підходів.

Дослідження спадщини педагога свідчить, що професіоналізм вчителя найбільш чітко проявляється під час проведення основної форми організації навчального процесу у школі — уроку. З метою удосконалення педагогічної майстерності вчителя та виявлення рівня педагогічної культури В. Сухомлинський обґрунтував творчий підхід до постановки мети уроку, змісту навчального матеріалу, вибору завдань навчання і виховання, застосування методів та засобів активізації розумової діяльності учнів, організації індивідуальної і самостійної роботи, використання нетрадиційних форм навчання, взаємодії вчителя з учнями тощо.

Аналіз теоретичної спадщини видатного педагога дає підстави стверджувати, що він глибоко дослідив професію вчителя, її особливості. В. Сухомлинський обґрунтував концепцію формування гуманістичної спрямованості особистості вчителя і сформулював умови його ефективної роботи, основними з яких є професійно-педагогічна спрямованість, теоретична підготовленість, загальна культура, усвідомлення важливості самоосвіти і систематичність, логічна послідовність, науковість у її здійсненні. Винятково важливу роль у професійному становленні вчителя відіграють його ідейно-політичні й моральні якості, любов до дітей, терпимість та наполегливість, вимогливість і педагогічний такт. Педагог-новатор створив ідеал учителя, ідеал людини, а розроблена ним професіограма творчої особистості вчителя має стати взірцем для того, хто обирає педагогічну професію.

У період відродження української державності, коли перед нею постають якісно нові й складні завдання, творча спадщина В. Сухомлинського допомагає у розв'язанні багатьох актуальних педагогічних проблем, зокрема формування педагогічної культури вчителя, викликає природний інтерес до її більш глибокого вивчення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сухомлинський В. О. Людина неповторна / В. О. Сухомлинський // Вибр. тв.: у 5-ти т. — К.: Радянська школа, 1976. — Т. 1. — С. 209–400.
2. Сухомлинський В. О. Праця, покликання, щастя / В. О. Сухомлинський // Вибр. тв.: у 5-ти т. — К.: Радянська школа, 1977. — Т. 5. — С. 167–176.
3. Сухомлинський В. О. Методика виховання колективу / В. О. Сухомлинський // Вибр. тв.: у 5-ти т. — К.: Радянська школа, 1976. — Т. 1. — С. 403–637.
4. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський. — К.: Радянська школа, 1969. — 247 с.